

מעשה אמהות – סימן לבנים

- א -

נושא עיוננו הם הפסוקים העוסקים בלידת בני יעקב: בראשית כ"ט, לא - ל', כד. פסוקים אלו מתארים ברצף את לידת אחד-עשר משנים עשר בני יעקב ואת לידת דינה בת לאה. לידת הבן האחרון נרמזת אף היא: "וסוף ה' לי בן אחר" (ל', כד).

עשרה בנים, עשרה שבטים ובת נולדים קודם שיוולדת רחל את בנה הראשון.

השמות ניתנים על ידי האמהות למעט שמותיהם של לוי - "על כן קרא שמו לוי" (כ"ט, לד)¹ ושל בנימין שאמנם מקבל שם מאמו - "ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני" (ל"ה, יח), אך מקבל גם שם מאביו - "ואביו קרא לו בנימין" (שם, שם) ובשם זה הוא נקרא.

שלושת בניה הראשונים של לאה נקראים בשמות המתייחסים לריחוק הקיים בינה לבין יעקב². רק עם לידת הבן הרביעי חלה תפנית: "ותאמר לאה הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה". הפעם, בניגוד לפעמים הקודמות, ולכן אומרים חז"ל על פסוק זה כי "לאה תפסה פלך הודיה" (בראשית רבה ע"א, ה). לאה מנחילה לבניה את כוח ההודאה³.

1. רש"י בפירושו על אתר מניח שתי אפשרויות: יעקב קרא - אפשרות שרש"י רומז לה בפירושו הראשון, או אפשרות העולה ממדרש אגדה לפיה הקבי"ה קרא שם זה.
2. שמותיהם של ראובן שמעון ניתנים על שם פעולת הקבי"ה כפי שרואה זאת לאה: "כי ראה ה'", "כי שמע ה'". ראייה יוצרת חוויה חזקה וקרובה יותר משמיעה שכן אינו דומה מראה עיניים למשמע אזניים כפי שניתן לראות אצל איוב אחרי התגלותו השנייה של הקבי"ה: "לשמע אוזן שמעתיד ועתה עיני ראתך על-כן אמאס וניחמתי על עפר ואפר" (איוב מ"ב, ה-ו). עם לידת בנה הבכור חשה לאה כי הקבי"ה ראה ענייה ולכן אף ציפיותיה גבוהות: "כי עתה יאהבני איש"י, אך משתקווה זו לא מתגשמת ונולד הבן השני, אנו עדים הן לריחוק שחל בתיאורה את פעולת הקבי"ה - "כי שמע ה' לעומת "כי ראה ה'", והן בתיאור תחושותיה היא - "כי שנואה אני" לעומת "כי עתה יאהבני איש"י. אחרי לידת הבן השלישי נמנעת לאה משימוש בפעלי הרגש החזקים - שנאה מול אהבה ומצפה לליווי בלבד: "הפעם ילווה איש"י אלי".
3. כמו רחל שמנחילה לבניה את כוחה השתיקה (ראה המשך דברי המדרש שם), מפני שייתפסה פלך שתיקה.

הדוגמאות שמביא המדרש בהמשך - יהודה שאמר "צדקה ממני" ודוד שאמר "הודו לה' כי טוב", מייצגות את שתי פניה של ההודאה: **ההודאה בחטא היינו כוח התשובה** אצל יהודה (וממנו "ירש" זאת אף דוד), **וכוח השירה וההלל** אצל דוד.

רק עם לידת יהודה מסוגלת לאה להתעלות לדרגת שירה והודאה לקב"ה: "על כן קראה שמו יהודה", עתה מודה לאה על שזכתה להיות "גדולה במתנותיה: כהונה לעולם ומלכות לעולם". (בי"ר, ע"י, טו)⁴.

- ב -

במקביל חוֹנֵה רחל את עקרותה באופן חריף ומכאיב: "ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים אם אין מתה אנוכי" (ל', א). תגובת יעקב זוכה לביקורתם של חז"ל: "אמר לו הקב"ה: כך עונים את המעיקות?" (בי"ר ע"א, ז), והמדרש ממשיך ומתאר דו-שיח קשה בין יעקב לרחל:

"...ויאמר התחת אלוקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן - ממך מנע ממני לא מנע. אמרה לו כך עשה אביך לאמך, לא חגר מתנינו כנגדה? אמר לה: אבי לא היה לו בנים אבל אני יש לי בנים. אמרה לו: וקנך לא היה לו בנים וחגר מתנינו כנגד שרה?"

אמר לה: יכולה את לעשות כשם שעשתה זקנתי. אמרה לו: מה עשתה? אמר לה: הכניסה צרתה בתוך ביתה. אמרה לו: אם הדבר הזה מעכב י'הנה אמתי בלהה בא אליה ואבנה גם אנוכי, מה זו נבנית על-ידי צרתה אף זו נבנית על ידי צרתה."

רחל תובעת מיעקב להתפלל עליה ומביאה סייעתא לדרישתה מיצחק ומאברהם שהתפללו שניהם על האמהות. יעקב שב ו"מגלגל את הכדור" לפתחה של רחל ואף מכוון לפתרון שמצאה שרה. האם "כך עונים את המעיקות?" מדוע אין תפילתו של יעקב על רחל העקרה "יעקרו של בית" (בי"ר, ע"א, ב) נשמעת? המדרש מניח את המובן מאליו: לא יתכן שיעקב לא התפלל על אשתו האהובה. יתר על כן:

"בהרבה תפילות נפקדה רחל שנאמר: יזכר אלוקים את רחלי. ירחלי - בזכותה, יאל רחלי - בזכות אחותה, וישמע אליה אלוקים - בזכות יעקב, ויפתחי - בזכות אמהות."⁵ (בי"ר ע"ג, ג)

4. ואולי קיים כאן בנסתר גם הפן השני של ההודאה הוא פן התשובה תשובה על כך שלא הייתה מסוגלת להודאה קודם לכן.

5. וכן ראה שם ע"ב, ו וכן תנחומא ויצא ח.

יעקב יודע שהכל עשו את המירב בתפילותיהם על רחל. עתה, רק ברחל תלוי הכל. היא זאת שצריכה לפעול במישור המעשי כמוה כזקנתה שרה - "ותתן לו את בלהה שפחתה לאשה", והיא זו שצריכה לבקוע שערי שמים בתפילתה עוד יותר ממה שעשתה עד עתה ומתוך ידיעה כי רק תפילותיה שלה יכולות להפך את הגזירה: "ויזכר אלוקים את רחל וישמע אליה אלוקים ויפתח את רחמה" (ל', כב). אך מסכת ייסוריה של רחל עדיין ארוכה. בין תביעתה של רחל מיעקב "הבה לי בנים", ועד שהיא זוכה ללדת את יוסף נולדים עוד ששה בנים⁶ ובת - דינה! השם שנותנת רחל לבנה רומז להתבוננותה של רחל במצבה עד עתה ובשינוי שחל עתה: "אסף אלוקים את חרפתי" (ל', כג), ומבטא את התבוננותה על עתידה כאם השבטים: "ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אחר" (שם, שם).

- ג -

ומכאן נקודת המוצא לחזור ולהתבונן בכל מהלך תיאור לידת השבטים: "ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלוקים את חרפתי. ותקרא שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אחר" (ל', כג). שם אלוקים ושם הויה: **אלוקים** אסף חרפתה, וה' יוסף לה בן אחר:

"ויאמר אלוקים אל משה - אמר רב אבא בר ממל: אמר לו הקב"ה למשה: שמי אתה מבקש לידע? לפי מעשה אני נקרא. פעמים שאני נקרא בא-ל שדי, בעבאות, באלוקים, בה'. כשאני דן את הבריות אני נקרא אלוקים, וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות, וכשאני תולה על חטאיו של אדם אני נקרא א-ל שדי, וכשאני מרחם על עולי אני נקרא ה', שאין ד' אלא מידת רחמים שנאמר ה', ה' א-ל רחום וחנון... (שמות רבה ג', ו).

התבוננות ביחידת הפסוקים בה אנו עוסקים תגלה כי לאה יולדת בסימן שם הויה⁷ ואילו רחל יולדת בסימן שם **אלוקים**, בהתאם להנהגת ד' המיוחדת לכל אחת מן האמהות⁸:

6. שניים לבלהה שפחת רחל - דן ונפתלי, שניים לזלפה שפחת לאה - גד ואשר, ושניים נוספים ללאה - ישכר וזבולון - שאחרי לידת יהודה חוזרת לעקרותה "ותעמוד מלדתי" (כ"ט, לה), ומשתחררת ממנה רק אחרי שנוהגת כרחל אחותה ונותנת את שפחתה זלפה ליעקב ואחרי ששוכרת את יעקב מרחל בדודאי בנה.

7. כמוה כשרה יוה' פקד את שרה כאשר אמר... " (בראשית כ"א, א), וכרבה "ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו" (שם, כ"ה, כא), וכן בהמשך "...ותלך לדרוש את ה' ויאמר ה' לה" (שם, שם, כב-כג).

8. קולמוסים רבים נשברו על סוגיה זו של שמותיו של הקב"ה ומשמעותם, ואין זה מענייננו עתה לפרוש תמונה מקיפה. נציין רק נקודות אחדות: העקרון המנחה בהבנת סוגיה זו הוא

"וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה" (ל"ט, לא). ותגובת לאה:
 "כי ראה ה' בעיניי", "כי שמע ה' כי שנואה אנוכי", "הפעם אודה את ה'".
 ואילו אצל רחל: "ויזכר אלוקים את רחל וישמע אליה אלוקים" (ל', כב), ואף
 רחל קודם לכן, בלידת בני בלהה שפחתה קוראת בשמות המבטאים פן זה
 בהנהגת ה' כלפיה⁹ "ותאמר רחל דנני אלוקים וגם שמע בקולי" (ל', ז) וכדברי
 המדרש (בי"ר, ע"א, ז, וכן רש"י על אתר): "דנני אלוקים - דנני וחייבני, דנני וזיכני".
 רחל עומדת בדין לפני הקב"ה ואף כשהיא יוצאת זכאית עדיין איננה זוכה בן

העקרון שמניח רבי אבא בר מלל במדרש שמות רבה שהבאנו לעיל לפיו: "לפי מעשי אני
 נקרא" או בלשונו של מ.צ. סגל במאמרו: גילויי שם הויה: "...תכונותיו ומדותיו של ה'...
 אינן באמת טבועות בטבעו האלוקי (שאין בכוחו כלל וכלל להשיג ולתפוס), אלא... הן
 מופיעות לנו במעשי בעולם... רעיון עמוק זה בנוגע לשמותיו השונים של ד' הוא אמת גם
 בנוגע לתכונותיו השונות של השם הויה". (תרביץ, כרך י"ב, תשי"א עמ' 97-108).

רד"צ הופמן בפירושו לספר ויקרא פרק א', א (עמודים סט-עו) מציין שבע הוראות לשם
 הויה ונציין כאן בקיצור נמרץ:

א. המהווה את העולם - ממציא הכל. "אני הוא שאמרתי והיה העולם" (מכילתא דרשב"י
 לשמות ו', ב).

ב. המקיים הבטחותיו. וכך מפרש רש"י פעמים רבות את הופעת שם הויה כגון: שמות ו', ו:
 "אני ה' הנאמן בהבטחתי". ועוד.

ג. מידת הרחמים. הסבר רווח בדברי חז"ל כגון ספרי דברים כז: "כל מקום שנאמר ה' זו מידת
 הרחמים... כל מקום שנאמר אלוקים זו מידת הדין". וכן שמות רבה ג', ו ועוד. בהסבר זה
 נכללת גם קרבתו של הקב"ה לאדם בבחינת "עמו אנוכי בצרה" וכן התגלותו אל האדם.

ד. "נאמן לשלם שכר" כביאורו של ר' יהושע במכילתא לשמות ו', ב וראה גם רש"י על אתר.
 לפי הוראה זו, טוען רד"צ הופמן, נתפס שם הויה במובן של פועל עתיד וכוונתו לשכר
 בעולם הבא.

ה. נצחיותו של הקב"ה - היה הווה ויהיה.

ו. נותן חיים חדשים לעם או אדם שקיומם נכרת, כדעתו של רבי יוסי הגלילי במכילתא שם.
 ז. השם המפורש. שם העצם הפרטי של הקב"ה. א-ל ההויה.

על שם אלוקים אומר רד"ק בפירושו לבראשית א', ד (עמ' נה): "...שם זה מבטא איחוד של
 שפע כוחות, פירוש: השולט בכל כוחות הטבע והמכוון אותם בהתאם לרצונו. משום כך
 מבארים חז"ל אלוקים כמידת הדין כי אכן החזק, הכל יכול, השולט בטבע, הוא התנוחם
 תחומים לכל ברואיו, המונע שאחד יפגע בזולתו, והקובע איפוא לכל אחד את משפטו.
 ההבדל שבין שם אלוקים לשם הויה הוא גם ההבדל שבין "עולם הטבע" לבין "עולם
 ההתגלות" (ראה הרב מ' בויאר, פרקי מועדות, כרך א', עמ' 11-16, וכן הרב סולובייצ'יק,
 איש האמונה הבודד, עמ' 32). לעיונו נבחרו ההוראות הרווחות המעמידות זו כנגד זו את
 מידת הדין (אלוקים) מול מידת הרחמים (שם הויה).

ו. ואולי אף בדרך עבודת ה' שלה שכן הקב"ה משפיע מלמעלה והאדם נדרש לפעול מלמטה:
 "ותמיד אנו קרואים לתקן את שתי ההופעות הללו, הכמוסה והגלויה, שתהיינה פונות באורח
 ישרה לקבל את שפעת בהירותם מתוך אור עולם של אוצר החיים אשר באור ה'..."
 ("אורות הקודש" חלק א' פרק כ': הכמוס והגלוי מאור תורה).

משלה אלא בן משפחתה¹⁰. אף לבנה השני של בלה נותנת רחל שם הקשור למידה זו: "נפתולי אלוקים נפתלתי עם אחותי גם יכולתי" (ל', ח). "נפתולי אלוקים" מסביר רש"י: "לשון עיקש ופתול. נתעקשתי וזכרתי פלירות ונפתולים כרצב למקום לכיות שווה לאחותי... ואלוקים תרגם לשון תפילה". יש צורך בתפילות הרבה, בפצירות, בנפתולים ובהתעקשות כדי להצליח להפוך מידת הדין למידת הרחמים או ביתר דיוק: להצליח לממש מציאות של לידה תחת הנהגת מידת הדין: "נפתלתי... גם יכולתי".

אף בניה של רחל קשורים בשם אלוקים: "כיון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו" (בי"ר, ע"ז, ז). יוסף הוא המסוגל להתמודדות עם שרו של עשו וזו נעשית בשם אלוקים המבטא את מידת המשפט בעולם¹¹: "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל" (בראשית ל"ב, כט), וכעדותו של יעקב: "כי ראיתי אלוקים פנים אל פנים" (שם, שם, לא). אף במפגש עם עשו משתמש יעקב דווקא בשם אלוקים¹² שכן זהו כוחו של יוסף הבא לו מכוחה של רחל אמו והמאפשר התמודדות עם עשו¹³. אף ההתגלות המבשרת את שינוי שמו של יעקב מיעקב לישראל נעשית בשם אלוקים: "ויאמר לו אלוקים לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא שמו ישראל" (בראשית ל"ה, ז).

וכך גם בני בניה של רחל - בניו של יוסף: מנשה - "כי נשני אלוקים את כל עמלי ואת כל בית אבי" (בראשית מ"א, נא)¹⁴.

אפרים - "כי הפרני אלוקים בארץ עניי" (שם, נב). אף בהציגו את בניו לפני אביו, כתשובה לשאלת יעקב "מי אלה?" (שם, מ"ח, ח), עונה יוסף: "בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה..." (שם, ט), יעקב היודע כי בני רחל מונהגים במידת אלוקים מודד באותה מידה: "ויברך את יוסף ויאמר:

10. שתי האמהות עקרות הן. מתוך הנהגה של לפני משורת הדין פותח ה' את רחמה של לאה, ואילו רחל שלא זוכה להנהגה זו נשארת עקרה. היא זוכה לבסוף להסרת עקרותה על-פי שורת הדין ומכוח הצדק והמשפט - "דניי אלוקים וחייבני, דניי וזיכני", ולא מכוח המידה של לפני משורת הדין.

11. ראה לעיל הערה 8 בסוף.

12. ראה פסוקים ה', י, יא, בפרק ל"ג.

13. מאפיין נוסף של יוסף המאפשר את ההתמודדות עם עמלק הוא כוח הזכרון, כוח הקשור גם הוא באמו: "ויזכר אלוקים את רחל...". הפועל זכר. מלווה את יוסף מרגע לידתו ועד רגע מותו והוא (כמו גם הפכו הפועל ש.כ.ח.) גם הפועל הדומיננטי בכל הקשור לעמלק, אך אין כאן מקום להאריך בעניין.

14. להבנת משמעות שמו של מנשה ראה רש"י הירש במקום. כדאי לשים לב לקשר בין פירושו לבין הרעיון המובא בהערה 13.

האלוקים אשר התהלכו אבותי לפניו... **האלוקים** הרועה אותי מעודי עד היום הזה... (שם, טו), וכך בהמשך: "שימך **אלוקים** כאפרים וכמנשה..." (שם, כ), וכך גם בפרידתו מיוסף: "...הנה אנוכי מת והיה **אלוקים** עמכם..." (שם, כא).

חריג אחד מצאנו בבניה של רחל והוא בנימין לגביו מבקשת רחל בעת לידת יוסף: "יוסף ה' לי בן אחר" (ל', כד). רחל מבקשת בן מכוח מידת **הרחמים**. בן שיוולד בהנהגה שונה מזו שהונהגה בה היא, בנה יוסף וצאצאיו. היא זוכה לכך, ואכן מוסיף לה ה' בן אחר, אך בלידתה אותו - מתה רחל. היא יכולה לחיות וללדת אחר נפתולים קשים תחת הנהגת "**אלוקים**". הקבי"ה נענה לתפילתה ובנימין אכן נולד תחת הנהגת שם הויה אך במחיר חייה שלה.

עיון מדוקדק בפסוקים יגלה שני חריגים אף אצל לאה. יששכר וזבולון, בניה של לאה הנולדים לאחר סיפור הדודאים נקראים בסימן שם אלוקים השייך לבניה של רחל: ישכר: "ותאמר לאה נתן **אלוקים** שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי ותקרא שמו יששכר" (ל', יט), וזבולון: "ותאמר לאה זבדני **אלוקים** אותי זבד טוב, הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו ששה בנים ותקרא שמו זבולון" (שם, כ). אלא שלשני שבטים אלה שייכות סמויה לרחל שכך: "...על-ידי הדודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל ישכר וזבולון" (ב"ר, ע"ב, ה). לאה זוכה לשני שבטים אלו אחרי ששוכרת את יעקב מרחל בשכר הדודאים שמביא לה ראובן בכורה ובכך הופכת אף רחל שותפה ושייכת בלידתם. שייכות סמויה זו באה לידי ביטוי בשם אלוקים המופיע כאן כנימוק לשמותיהם¹⁵.

- ד -

מהו שורשו של מהלך זה לפיו ברור כי לאה ובניה קשורים למידת הרחמים ורחל ובניה למידת הדין?

נראה לומר כי העניין נעוץ בתחילת דרכו של יעקב: "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (כ"ח, י). יעקב זוכה להתגלות הפורשת לפניו את כל מהלך ההיסטוריה היהודית בדומה להתגלות לה זכה אברהם בברית בין הבתרים¹⁶, התגלות המבטיחה לו שמירה מיוחדת¹⁷ בשם הויה: "והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלקי אברהם אבין..." (שם, יג). אף כשמתעורר יעקב מההתגלות הוא אומר: "אכן יש ה' במקום הזה ואנוכי לא ידעתי" (שם, טז), אך את הנדר נודר יעקב בשם אלוקים:

15. דווקא ליששכר שהוא "בעל תורה" (במדבר רבה ב', י) ולזבולון, המקריב "קרבתנו על השותפות" והוא לכן "זוכה להיות שותף לתורה" (במדבר רבה, י"ג, יז) יש שייכות גם לרחל וגם ללאה כדי לסמל את שייכות כל ישראל בתורה.

16. ראה רמב"ן לפסוק יב בפרק כ"ח מהמילים: ועל דעת רבי אליעזר הגדול.

17. רשיי לפסוקים יב-יג.

"יזדר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלוקים עמדי ושמרני בדרך
הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש. ושבת
בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים. והאבן הזאת
אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים וכל אשר תתן לי
עשר אעשרנו לך" (שם, כ-כב).

על המילים **והיה ה' לי לאלוקים** אומר הספורנו הרואה במילים אלה את תחילת תשובת התנאי¹⁸: "אז יהיה ה' לדיןי אם לא אעבדהו בכל כוחי. והויו כמו זאת משמשת במקום הנה כלומר: **הנני מקבל עלי מעתה שהא-ל יתברך המרחם, יהיה לי לאלוקים ויתנהג עמי במידת הדין**".

הקב"ה מלווהו ומנהיגו במידת הרחמים "והנה ה' נצב עליו", אך יעקב מקבל עליו בנדר הנהגה במידת הדין. וברור וידוע כי יעקב אל רחל הולך, רחל העקרה שהיא עיקר הבית שבשלה עבד את לבן שבע שנים ועוד שבע שנים נוספות. רחל, שכדברי הישפת אמת¹⁹: "היתה אהובה לו כי היא היתה מיוחדת אליו ממשי". וממילא הנדר שמקבל עליו בצאתו מבית אביו ללכת אל בית לבן להקים משפחה ועם - תופס דווקא ביחס לרחל שתהיה מונהגת מעתה במידת הדין.

עתה נבין באופן שונה את השתלשלות העניינים: "ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב..." (ל', לא), המילה 'ליעקב' מיותרת בפסוק אלא אם כן נפרש את הלמ"ד בתחילתה כאות סיבה. **לסיבתו של יעקב לא ילדה**, וממילא מובנת אף דרישתה ממנו - "הבה לי בנים אם אין מתה אנוכי" - באופן אחר. רחל מבינה שיעקב בנדרו גזר עליה עקרות הקשורה במידת הדין (לעומת שאר האמהות המתמודדות עם עקרות הקשורה במידת הרחמים), עקרותה דורשת נפתולי אלוקים על מנת להשתחרר ממנה. אחרי שנים של תפילות היא פונה אל יעקב בבחינת: "הפה שאסר הוא הוא צריך להיות הפה שיתיר".

יעקב דוחה הבנה זו וטוען "התחת אלוקים אני" ו"מחזיר את הכדור אל רחל" כאומר לה: רק את יכולה לקרוע גזר דינך ולזכות בפרי בטן אף תחת הנהגה הנודרת "והיה ה' לי לאלוקים".

יעקב מכיר בכוח התפילה המיוחד של רחל, הוא אותו כוח שיעמוד לבניה בכל הגלויות כשתהא "רחל מבכה על בניה מאנה להנחם" עד שישלב לה הקב"ה "מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך נאום ה' ושבו מארץ אויב"²⁰.

אך יותר מכך: יעקב, המודע כאמור לכוח התפילה המיוחד של רחל, מבין שרחל חייבת בתפילתה לבקוע שערי שמים ולהפך דין לרחמים על מנת לתת

18. כשיטתו של הרמב"ן ובניגוד לשיטת רש"י.

19. ספר בראשית, פרשת ויצא, תרמ"ז.

20. ירמיהו ל"א, יד-טו. וכן פתיחתא לאיכה רבה אות כד.

בידי בניה את אותו כוח עצמו: לשבור בתפילתם את מידת הדין כשזו תהא חלילה מתוחה עליהם, בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים"²¹. רחל אם כך, חייבת להיות מונהגת במידת הדין על מנת שתוכל לטעת בעם את הכוח להפוך, על-ידי תפילה, דין לרחמים.

ורחל, שמעשיה מהווים סימן לבניה, אכן מתפללת וזוכה ללדת את יוסף תחת הנהגת מידת הדין: "ותאמר אסף אלוקים את חרפתי", אך בעת לידתה, כששערי שמים פתוחים מוסיפה ומתפללת "יוסף ה' לי בן אחר" וזוכה להפוך את מידת הדין ולסגור את מעגל ייב השבטים במידת הרחמים.

21. רמב"ן לבראשית י"ב, ו. ואולי זהו אף פירוש אפשרי לתשובה שנותנים חז"ל לשאלתם בב"ר מ"ה, ד' (וכן ראה יבמות סד, ע"א). "מדוע נתעקרו אמהות?". הקבי"ה מתאווה לתפילתן של אמהות מפני שזו תפילה שתציל את הבנים!

* **הערת המערכת:** להשלמת הרעיון החשוב בנושא זה, עיין עוד בספר "יואת עלית על כולנה" להרב גלעד מסינג בפרק "ירחל ולאח – כוח הדמעות", מעמ' 147.